

Książka Bogdana Walczaka jest więc głosem w dyskusji zarówno nad koncepcją historii języka, jak i zakresem oraz sposobem badań takiej dyscypliny filologicznej, jaką jest historyczna stylistyka – czy autor tego chciał czy nie. Jest to, jak starałam się pokazać, głos ważny i oryginalny (por. oprócz wymienianych już opracowań Dubisz, 1994). Krąg jej odbiorców będzie więc z pewnością znacznie szerszy od tego, który obejmowały autorskie przewidywania.

Literatura

- Borawski S., 1995, *Tradycja i perspektywy. Przeszłość i przyszłość nauki o dziejach języka polskiego*, Wrocław.
- Dubisz S., red., 1994, *Nauka o języku dla polonistów*, Warszawa.
- Furdal A., 1967, *Przedmiot i zakres historii języka polskiego*. – Studia językoznawcze poświęcone Stanisławowi Rospondowi, Wrocław.
- Skubalanka T., 1984, *Historyczna stylistyka języka polskiego. Przekroje*, Wrocław.
- Skubalanka T., 1990, *Style literatury*. – *Słownik literatury staropolskiej*, red. T. Michalowska, Wrocław, s. 803-814.

MARIA WOJTAK

STANISŁAW BORAWSKI, TRADYCJA I PERSPEKTYWY. PRZESZŁOŚĆ I PRZYSZŁOŚĆ NAUKI O DZIEJACH JĘZYKA POLSKIEGO, Wrocław 1995.

Książka S. Borawskiego jawi się jako ważny głos w dyskusji nad kształtem dyscypliny językoznawczej mającej (jak autor skrupulatnie pokazuje!) bardzo długą i chwalebną tradycję. Chodzi oczywiście o historię języka. Uprawiali ją najwybitniejsi polscy językoznawcy. Funkcjonowała i powinna nadal, zdaniem autora, funkcjonować jako dyscyplina, „która wniosła wiele do wiedzy lingwistycznej i świadomości narodowej i która ma przed sobą przyszłość choćby dlatego, że wymaga tego istnienie narodowej wspólnoty” (s. 73).

Przedstawiwszy dzieje historii języka, autor akcentuje długotrwały brak a potem niedostatek badań nad funkcjonalnym zróżnicowaniem języka (s. 25) i postuluje, aby organizowanie badań historycznojęzykowych w najbliższych latach podporządkować zadaniu uzupełnienia tej luki. Jest to postulat ze wszech miar słuszny, choć jego realizacja będzie wymagała sporego trudu – nie tylko organizacyjnego.

W dotychczasowych poszukiwaniach badawczych wysiłek historyków języka skupiony był bardziej na gromadzeniu wiedzy o budowie tego środka komunikacji, o zmianach w tym zakresie, niż na badaniach dziejów użycia polszczyzny w różnych sferach komunikacyjnych (s. 51). Warto dodać na marginesie, że dwa opracowania syntetyczne, które się ostatnio ukazały, zmieniają nieco tę „diagnozę”. Jan Mazur daje w swej książce (1993) wyczerpujący obraz przemian systemu, nie pomija jednak zagadnień związanych z krystalizowaniem się odmian językowych, ewolucją świadomości językowej itd. Twórca *Zarysu dziejów języka polskiego* także nie unika problematyki stylistycznej, choć skupia uwagę na przekształcaniach stylu artystycznego, jest więc w pewnym sensie kontynuatorem koncepcji Klemensiewicza (por. Walczak 1995).

Opowiadając się za skierowaniem badań historycznojęzykowych na nowe tory, autor słusznie oczywiście wiąże pierwsze próby zmiany orientacji z nazwiskami takich badaczy, jak Bajerowa, Skubalanka czy Furdal. Nie wydobywa jednak z tych propozycji kilku ważnych, jak sądzę, wątków i pomysłów. Brak więc odniesień do skryptu pod redakcją Bajerowej, publikacji, w której przedstawia się przecież dzieje stylistyczno-funkcjonalnego różnicowania się języka ogólnego, ujmując historię języka jako „wiedzę o dziejach samego tworzywa językowego (...) oraz dziejach uczestnictwa języka w całości życia narodu” (Bajerowa 1979, 8). Furdal (1966, 122) nie tylko postulował, aby głównym przedmiotem badań historycznojęzykowych uczynić rozwój odmian, lecz zaproponował określoną perspektywę w tak pomyślanych dociekaniach. „Zadaniem historyka języka – pisał – będzie (...) nie tyle zajmowanie się jedną odmianą językową (...) i ciągnięcie jej przez stulecia, ile pokazywanie wzajemnego stosunku między odmianami językowymi w kolejnych epokach” (Furdal 1966, 121). Zdaniem projektodawcy tak pomyślanych badań „dopiero po tego rodzaju opisie można się pokusić o odnalezienie związków między odmianami językowymi a sytuacją społeczną i kulturalną w życiu społeczeństwa” (Furdal 1966, 121).

Przed historykami języka rysuje się więc chyba konieczność uwzględnienia różnych perspektyw, a zatem charakterystyki odmian językowych zarówno w przekrojach epok, co ma istotne znaczenie zwłaszcza dla wstępnych etapów w dziejach użycia języka, jak i potraktowanie poszczególnych odmian jako tworów o odrębnej historii. Wypadnie jednak wtedy dobrze się zastanowić nad listą wariantów funkcjonalnych polszczyzny, które powstały i ewoluowały jako środek zaspokajania potrzeb komunikacyjnych określonej wspólnoty. Czy wystarczy bowiem, jak zdaje się sugerować autor, przedstawić historię odmian: potocznej, naukowej i artystycznej? A odmiany związane z działalnością sądownictwa i

administracji, a odmiana religijna czy szerzej wszelkie odmiany powiązane z funkcjonowaniem Kościoła Katolickiego i innych kościołów, a styl retoryczny (Dubisz 1992) czy potem styl publicystyki?

Trzeba więc będzie przemyśleć i przedyskutować nie tylko stosunek nowej orientacji do wcześniejszych badań historycznojęzykowych, by pokazać jej umocowanie w owych badaniach (co autor zresztą pięknie i sugestywnie zrobił). Refleksji wymaga zagadnienie relacji między historią języka pomyślaną jako opis dziejów odmian językowych a stylistyką historyczną. Mocnym głosem w tej dyskusji są prace Skubalanki (1984, 1986, 1995), a zwłaszcza propozycje rozwiązań takich zagadnień, jak: status odmian językowych (w szczególności traktowanie określonych odmian jako stylów), czas powstania odmian i relacje między nimi, metody opisu, w tym problemy retrospekcji i zagadnienie porównania jako istotnej procedury w dociekaniach stylistycznych.

W dyskusji nad tymi wszystkimi problemami nie powinno zabraknąć odniesień do propozycji historyków języka i stylistyków z innych krajów. Szczególnie interesujące byłoby bez wątpienia odwołanie się do koncepcji opracowanych przez językoznawców rosyjskich (por. Kożyna 1993, 1994).

Ponieważ zagadnienia poruszane w książce S. Borawskiego zainteresować mogą zagranicznych czytelników „Stylistyki”, spróbujemy teraz przedstawić w zwięzłym zarysie zawartość tego opracowania.

Wstępne partie pracy poświęca autor odtworzeniu dziejów historii języka jako ważnej dyscypliny polskiego językoznawstwa, wyodrębniając cztery okresy i postulując, aby skupić obecnie badania na zagadnieniach związanych z użyciem języka. Oto fazy rozwoju polskiej myśli historycznojęzykowej w ujęciu Borawskiego: okres filologiczno-dokumentacyjny (1823-1915), okres dyskusji o pochodzeniu polskiego języka literackiego (1915-1953), okres studiów nad językami autorów i syntez częściowych (od 1953 do połowy lat siedemdziesiątych), okres badań funkcjonalno-stylistycznych.

Uznawszy, że historia języka jest obecnie w fazie poszukiwania i definiowania nowych celów i metod, oraz chcąc zaprojektować własną wersję takich badań, autor próbuje w rozdziale III uporządkować pojęcia i terminy odnoszące się do charakterystyki funkcjonalnego zróżnicowania polszczyzny. Skupia uwagę na porównaniu trzech propozycji klasyfikacyjnych, znanych dobrze polskim filologom – klasyfikacji Klemensiewicza, Urbańczyka i Furdala. Nawiasem wypada dodać, że bardzo cenny walor dydaktyczny ma to porównanie, pokazujące podstawowe różnice i ich przyczyny.

Twórca omawianej książki opowiada się za propozycją Furdala. Wybór ten ma daleko idące skutki dla dalszych wywodów. Chodzi zwłaszcza o rozwiązanie takich zagadnień, jak: sposób ujmowania odmian (por. np. definicję języka literackiego i brak pojęcia stylu), ich hierarchii (por. uznanie języka potocznego literackiego mówionego za odmianę centralną) a także repertuaru odmian (s. 105).

Autor nie podejmuje ponadto dyskusji z nowszymi propozycjami klasyfikacyjnymi (por. dla przykładu Skubalanka 1984 czy Wilkoń 1987), ograniczając się jedynie do ich wymienienia. Brak także odniesień do prób klasyfikacji odmian w określonych etapach dziejów języka (por. schematy klasyfikacyjne dla w. XV – Urbańczyk 1956, Skubalanka 1984). Uwadze autora umknęła też propozycja uporządkowania pojęć i terminów związanych ze zróżnicowaniem języka wysunięta niedawno przez J. Bartmińskiego (1991).

Kolejne obszernie partie omawianej książki poświęcone zostały zagadnieniu periodyzacji. W rozdziale zatytułowanym *Tradycja periodyzacyjna w naukowej historii języka polskiego* autor perfekcyjnie przedstawia dotychczasowe ujęcia (por. zwłaszcza tablice na s. 140-141). Literatura przedmiotu zawiera jednak równie precyzyjne opracowania wspomnianych zagadnień (Urbańczyk 1979 – artykuł, do którego autor odsyła i Mazur 1993, 3-9). Przedstawienie własnych koncepcji poprzedza Borawski refleksjami na temat przedmiotu historii języka (s. 144), sposobu rozumienia takich pojęć, jak: rozwój języka (s. 146), wzorce zachowań językowych oraz sposoby ich tworzenia i upowszechniania (por. s. 154 a także schemat na s. 158), kryteria wydzielenia cezur. Są to niewątpliwie najbardziej cenne fragmenty książki. Warto do nich wracać, warto je przemyśleć.

Istotne miejsce w autorskich rozważaniach zajmuje przy tym zagadnienie czasu powstania polskiego języka literackiego. „Język literacki, czyli środek komunikatywny o walorach ponadlokalnych, zaczął się kształtować wtedy, gdy wytworzyły się ku temu warunki, tj. zaistniała ponadlokalna wspólnota komunikatywna, a z nią potrzeba ponadregionalnej (ponadplemiennej) komunikacji” (s. 167-168). Nawiasem mówiąc analogiczne myśli formułował już przed laty B. Dunaj (1980).

Uwieńczeniem refleksji S. Borawskiego jest tabela periodyzacyjna (s. 176) opatrzona obszernymi komentarzami, odnoszącymi się do dziejów języka potocznego, artystycznego i naukowego.

Przedstawiana książka powinna być bez wątpienia obowiązkową lekturą dla historyków języka i stylistyków zainteresowanych zagadnieniami stylistyki historycznej. Będzie to też lektura inspirująca, gdyż autor sformułował słuszne postulaty dotyczące przedmiotu badań historycznojęzykowych. Zaproponował przy tym jedną drogę badawczą, opowiadając się za określoną opcją w rozwiązywaniu

problemów związanych z opisem dziejów użycia języka w różnych sferach społecznej komunikacji. Napisał książkę gorącą. Wypada mu życzyć na koniec, aby stworzył kolektyw badawczy, który zrealizuje te ambitne i bardzo interesujące plany.

Literatura

- Bajerowa I., red., 1979, *Przewodnik do historii języka polskiego (dla studentów IV roku filologii polskiej studiów zaocznych)*, Katowice.
- Bartmiński J., 1991, *Odmiany a style języka. – Wariacja w języku*, red. S. Gajda, Opole.
- Dubisz S., 1992, *Język i polityka. Szkice z historii stylu retorycznego*, Warszawa.
- Dunaj B., 1980, *Pochodzenie polskiego języka literackiego*, „Język Polski”, z. 4.
- Furdal A., 1966, *Przedmiot i zakres historii języka polskiego. – Studia językoznawcze poświęcone Profesorowi Doktorowi Stanisławowi Rospondowi*, Wrocław.
- Kożyna M. N., 1993, *Status istoriczeskiej stilistiki. – „Stylistyka” II*, Opole.
- Kożyna M. N., 1994, *Oczerki istorii naucznoego stila russkogo literaturnogo jazyka XVIII-XX w.*, t. 1, Perm.
- Mazur J., 1993, *Geschichte der polnischen Sprache*, Frankfurt am Main.
- Skubalanka T., 1984, *Historyczna stylistyka języka polskiego. Przekroje*, Wrocław.
- Skubalanka T., 1986, *Metodologiczne problemy syntezy stylistyki. – Teoretycznoliterackie tematy i problemy*, red. J. Sławiński, Wrocław.
- Skubalanka T., 1995, *O stylu poetyckim i innych stylach języka*, Lublin.
- Urbańczyk S., 1956, *Rozwój języka narodowego. Pojęcia i terminologia. – Z dziejów powstawania języków narodowych i literackich*, red. Z. Stieber, Warszawa.
- Urbańczyk S., 1979, *Periodyzacja dziejów polskiego języka literackiego. – Prace z dziejów języka polskiego*, Wrocław.
- Walczak B., 1995, *Zarys dziejów języka polskiego*, Poznań.
- Wilkoń A., 1987, *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, Katowice.

MARIA WOJTAK